

مطالعه ی وضعیت روانشناختی دانشجویان دانشکده ی علوم انسانی دانشگاه مازندران^۱ در بدو ورود و پس از سه سال

صمد ایزدی^۲، عبدالعلی یعقوبی^۳

مقدمه

بهداشت روانی از مهمترین مسائل جمعیت های مختلف، به خصوص جمعیت دانشجویی است که خود به تنهایی می تواند زمینه ی رشد و یا افت تحصیلی را برای دانشجویان ایجاد کند. فرهنگ بزرگ روانشناسی لاروس، بهداشت روانی را «استعداد روان برای کار کردن هماهنگ، خوشایند و مؤثر، انعطاف پذیری در موقعیت های دشوار و دارا بودن توانایی برای بازیابی خود تعریف می کند. دانشجویانی که قبل از ورود به دانشگاه به گونه ای با اختلالات و ناراحتی روانی مواجه بوده اند و ضعف در تطبیق سازنده ی دانشجو با محیط دانشگاه، سبب می شود تا شدت ناراحتی هایشان افزایش یابد. به علاوه دانشجویان به دلیل تحصیل در دانشگاه و انتظارات بیشتر جامعه از آنها، عدم علاقه به رشته، مسایل ارتباطی، دوری از محیط خانواده، زندگی اجتماعی جدید، زندگی خوابگاهی، لزوم تطابق با فشارهای ناشی از مشکلات تحصیلی و دشواری دروس، در معرض فشار های روانی قرار می گیرند. این مسایل می تواند موجب افت تحصیلی، بروز تنش های فردی و اجتماعی، مشکلات ارتباطی در محیط دانشگاه و عدم شکوفایی استعدادها گردد.

مطالعه در خصوص بهداشت روانی، میزان شیوع اختلالات روانی، نحوه ی سازگاری دانشجویان با محیط دانشگاه، مشکلات خانوادگی، ناراحتی های عصبی و روانی و مشکلات تحصیلی از جمله افت تحصیلی، مشروط شدن های مکرر و اخراج از دانشگاه تنها بخشی از پژوهش های صورت گرفته می باشد. محمدی آریا و همکاران (۱۳۸۳) با استفاده از SCL-R-90 میزان گرایش به اختلالات روانی را بین دانشجویان به میزان ۱۲/۱ درصد برآورد کردند. ساکی و کیخاوانی (۱۳۸۰) به نقل از محمدی و همکاران) میزان بروز اختلالات روانی را بین دانشجویان پزشکی ایلام به ترتیب ۵۳ و ۳۷ در صد گزارش کردند. خسروی (۱۳۷۸) با تحلیل عواملی یافته هایش نشان داد که سه فاکتور اضطراب امتحان، انتظار شکست، ناباوری های فرد نسبت به توانمندی های خود و شیوه ی مطالعه، سه عامل مهم پیش بینی کننده ی موفقیت و شکست تحصیلی دانشجویان است.

مطالعات مشابه (برای مثال کافی و همکاران، ۱۳۷۳، خسروی، ۱۳۷۵)، نیز به بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی پرداختند ولی زمینه ی اصلی در مورد وضعیت تحصیلی و سلامت روانی بود. نتایج پژوهش ها (پس لی و همکاران، ۱۹۸۹) نشان می دهد که مشکلات عاطفی و روانی در سال های اولیه ی ورود به دانشگاه شیوع بیشتری دارد و دانشجویان تازه وارد در سازگاری هیجانی مشکلات بیشتری دارند.

در میان دانشجویان سال اول، دور ماندن از کانون خانواده، ناکافی بودن امکانات مالی، مشکلات مربوط به اسکان و زندگی در خوابگاه از جمله عواملی هستند که سبب دگرگونی در روحیه ی دانشجو شده و نگرانی، ناپایداری و پاره ای از مشکلات عصبی- روانی را موجب می شود. لپسلی وشدید (۱۹۸۹) معتقدند که مشکلاتی مانند کمبود امکانات رفاهی و اقتصادی می تواند مشکلات روانی ایجاد نماید و موجب افت تحصیلی دانشجویان شود. تر (۱۹۹۵) در مطالعه ی خود رابطه ی مستقیم بین افزایش فشار روانی و علایم اختلالات روانی را در جوانان گزارش دادند.

۱. این تحقیق به صورت طولی وبا اعتبارات پژوهشی دانشگاه مازندران طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۰ انجام شده است

۲. استادیار دانشگاه مازندران

۳. دکترای تخصصی روانشناسی بالینی، مرکز مشاوره دانشجویی دانشگاه مازندران

موسوی (۱۳۷۲)، در مطالعه ای که بر روی دانشجویان دانشگاه امیرکبیر انجام داد، بدین نتیجه رسید که اضطراب دانشجویانی که بیش از دو سال مشروط شده اند، بالاتر از اضطراب دانشجویان بدون مشروطی و یا یک تا دو نیمسال مشروطی است. کافی و همکاران (۱۳۷۲)، ضمن مطالعه ای روی دانشجویان دانشگاه تهران نتیجه گرفتند که به طور تقریبی ۱۰٪ دانشجویان دانشگاه، سابقه ی مشکلات خانوادگی، ۹٪ سابقه ی مشکلات تحصیلی و ۳٪ سابقه ی ناراحتی عصبی-روانی داشتند.

یعقوبی (۱۳۷۶) نشان داد که بیش از ۱۸٪ دانشجویان دانشگاه پزشکی گیلان، مشکوک به اختلال روانی بودند. باقری یزدی و همکاران (۱۳۷۴) نیز براساس پرسش نامه ی سلامت عمومی (GHQ) به نتایج مشابهی دست یافتند. آنها در تحلیل خود از نتایج متوجه شدند که ۱۶/۵٪ از پذیرفته شدگان دانشگاه تهران مشکوک به اختلال روانی اند. در تعدادی از مطالعات دیگر نیز به وجود مشکلات آموزشی به عنوان مهم ترین مسأله ی ایجاد کننده فشار روانی برای دانشجویان تأکید شده است (مکرمی ۱۳۷۴). در سایر مطالعات بالاتر بودن سلامت روانی دانشجویان مذکر نسبت به دانشجویان مونث (یعقوبی، ۱۳۷۶؛ احمدی ابهری، ۱۳۷۵) افت تحصیلی کمتر در میان دانشجویان سهمیه ی مناطق (موسوی، ۱۳۷۲؛ موسوی، ۱۳۷۴) و بالاتر بودن افت تحصیلی دانشجویان پسر (حسینی، ۱۳۶۶) گزارش شده است.

براساس پژوهش های انجام شده، اختلالات روانی، علی الخصوص افسردگی در میان دانشجویان ایرانی شایع تر است (کافی و همکاران، ۱۳۷۳ و ۱۳۷۷؛ باقری یزدی و همکاران، ۱۳۷۴). در پژوهشی با هدف مقایسه ی سلامت روانی و وضع تحصیلی دانشجویان در هنگام ورود و بعد از سه سال تحصیلی، تعداد ۳۸۶ نفر از دانشجویان دانشگاه تهران با آزمون SCL-R-90 مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که وضع تحصیلی دختران بهتر از پسران بود، ولی از لحاظ سلامت روانی، دانشجویان پسر وضع بهتری داشتند (کافی، بوالهروی و پیروی، ۱۳۷۸). از دلایل متفاوتی که پژوهشگران تحقیق فوق برای وجود این تفاوت برشمردند آن بود که مسایل دختران، آنان را بیشتر در معرض ابتلا به مشکلات روانی قرار می دهد. به علاوه نحوه ی واکنش آنان نسبت به مسایل متفاوت بود. دانشجویان پسر از روش کنار آمدن مؤثرتری استفاده می کردند. موسوی (۱۳۷۲) و کافی و همکاران (۱۳۷۸) هر دو نشان دادند که آسیب پذیری دانشجویان شهرستانی در ابتلا به اختلالات روانی بیشتر از دانشجویان دیگر بوده است. هر دو پژوهش بر تأثیر میزان استرس آموزشی، اقتصادی و تحصیلی در ایجاد ناسازگاری روانی در دانشجویان شهرستانی تأکید کرده اند. براساس گزارش یعقوبی (۱۳۷۶) بیشترین مشکل دانشجویان شهرستانی در خوابگاه ها است. میزان سلامت روانی دانشجویان ساکن خوابگاه در مقایسه با آنها که از منازل شخصی و اجاره ای استفاده می کنند، کمتر است. نتایج مطالعه ی مکرمی (۱۳۸۰)، در بررسی بهداشت روانی دانشجویان در سطحی تقریباً ملی نشان داد که افسردگی دانشجویان همبستگی معنی داری با احساس غربت ($r=0/21$) و نگرانی آنان ($r=0/43$)، سرگرمی و تفریح آنان ($r=0/22$) نگرانی آنان در مورد آینده ($r=0/28$) داشت. مقایسه ی وضعیت روانی اجتماعی دانشجویان مشروط و غیرمشروط دانشگاه اصفهان با استفاده از پرسش نامه SCL-R-90 نشان داد که دانشجویان مشروط در مقایسه با دانشجویان غیرمشروط به طور معناداری از شدت علائم بیشتری در زمینه ی وسواس، افسردگی، خصومت، اضطراب فوبیک، روانپریشی و اختلال خوردن برخوردار بودند. نتایج همین پژوهش نشان داد که بین افت تحصیلی در مقطع تحصیلی دانشگاه با مشکلات روانی دانشجویان و وضعیت تحصیلی در مقاطع قبل از دانشگاه ارتباط وجود دارد (نشاط دوست، یاریان، مولوی و نوری، ۱۳۸۰).

از آنجایی که ورود به دانشگاه دوره ای حساس از زندگی جوانان را در کشور ما تشکیل می دهد، زمان دانشجویی با افزایش فشار روانی همراه است. شناسایی دانشجویان در معرض خطرو بر آورد آنها با کاربرد ابزار های معتبر این فشار، می تواند تأثیری جدی بر سلامت روان و امور تحصیلی دانشجویان داشته باشد. لذا در پژوهش حاضر سعی شده است تا وضعیت روانشناختی دانشجویان علوم انسانی ورودی ۸۱-۸۰ دانشگاه مازندران در طی چهار سال مورد بررسی قرار گیرد و میزان شیوع اختلالات روانی را در میان آنها در طی این دوره به تفکیک رشته ی تحصیلی، جنسیت، بومی و غیربومی تعیین کند.

روش

روش تحقیق در پژوهش حاضر از نوع توصیفی- مقطعی می باشد. جامعه ی مورد مطالعه در پژوهش حاضر کلیه ی دانشجویان داوطلب مذکر و مونث ($n=413$) ورودی دانشکده ی علوم انسانی سال ۸۰ بودند. حجم نمونه ی پژوهش حاضر شامل در چهار سال به علت افت آزمودنی ها متفاوت بوده است.

ابزارهای گردآوری داده ها شامل پرسش نامه ی اطلاعات دموگرافیک و چک لیست تجدید نظر شده ی نشانه ای ۹۰ سؤالی SCL-90-R بود. این پرسش نامه در واقع به خود - سنجی نشانگان روانشناختی جاری فرد در مقیاس ۵ درجه ای از میزان ناراحتی، از «هیچ» تا «به شدت» می پردازد. ۹۰ ماده ی این آزمون ۹ بعد مختلف شکایات جسمانی، وسواس - اجبار، حساسیت در روابط متقابل، افسردگی، اضطراب، پرخاشگری و خصومت، ترس مرضی، افکار پارانوئید و روان پریشی را ارزیابی می کند. SCL-90-R در موارد متعددی از جمله به عنوان ابزار سرنده کردن، ابزار موردیابی روانپزشکی، ارزیابی شدت نشانه ها، و به عنوان ابزار اندازه گیری توصیفی آسیب شناسی روانی در جمعیت های بیماران مختلف به کار رفته است (دراگوتیس، ۲۰۰۰). ضریب آلفای به دست آمده برای ۹۰ ماده ی آزمون برای ۴۱۳ نفر که به طور کامل به کلیه ی مواد آزمون پاسخ داده بودند، برابر $0/9043$ بوده است که ضریب اعتبار بسیار بالایی برای این آزمون می باشد. تجزیه و تحلیل کلیه ی داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS صورت گرفت.

یافته ها

بر اساس نتایج به دست آمده در تفکیک تعداد افرادی که نیازمند به خدمات بهداشت روانی می باشند، به طور نمونه می توان به فراوانی آن در مقیاس روان پریشی اشاره نمود. در طول چهار سال مطالعه، ۶ نفر از مجموع ۱۷۲ کل دانشجویان مذکر سال ۸۱ و تعداد ۱۴ نفر از ۱۶۷ نفر آزمودنی های پسر در سال ۸۲ و تعداد ۱۰ نفر از ۱۴۶ نفر آزمودنی ها در سال ۸۳ و تعداد ۳ نفر از ۷۶ نفر آزمودنیهای پسر در سال ۸۴ دارای حالات روان پریشی بوده اند. در بین آزمودنی های دختر بیانگر آن است که تعداد ۱۰ نفر از ۲۴۱ نفر در سال ۸۱ و تعداد ۱۱ نفر از ۲۱۷ نفر در سال ۸۲ و تعداد ۱۳ نفر از ۱۰ نفر در سال ۸۳ و تعداد ۱۲ نفر از ۱۶۵ نفر در سال ۸۴ دارای حالات روان پریشی بوده اند.

بر اساس نمره ی GSI مجموعاً ۱۵۸ مورد از دانشجویان در طول چهار سال با مشکلات روانشناختی و روانپزشکی مواجهه بوده اند و نیاز به خدمات بهداشت روانی داشتند. ضمناً دانشجویان غیربومی در مقایسه با دانشجویان بومی از مشکلات روانی بیشتری برخوردار بوده اند و به طور ویژه بیشترین فراوانی و درصد دانشجویان برخوردار از مشکلات روانی، مربوط به سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲ (۱۶٪) بوده است.

با توجه به محاسبات به عمل آمده بین آزمودنی های بومی و غیربومی (بدون توجه به جنسیت) تفاوت معنی داری در مقیاس های شکایات جسمانی ($t=2/934$ و $df=1268/219$ و $p=0/003$) و وسواس ($t=3/109$ و $df=1392$ و $p=0/002$)، اضطراب ($t=2/299$ و $df=1392$ و $p=0/022$) افسردگی ($t=2/280$ و $df=1392$ و $p=0/023$)، افکار پارانوئید ($t=2/224$ و $df=1392$ ، $p=0/026$) و ضریب کلی علایم مرضی ($t=2/456$ و $df=1392$ و $p=0/014$) وجود دارد. دختران در مقیاس های فوق میانگین بیشتری را به خود اختصاص دادند.

یافته های حاصل از تحقیق در مجموع چهار سال، و به تفکیک جنسیت وبومی و غیر بومی بودن نشان می دهد:

۱- در کلیه ی مقیاس ها بین دانشجویان پسر و دختر تفاوت معنی داری وجود نداشت. در عین حال آزمودنیهای دختر در مقیاسهای وسواس و افکار پارانوئید نمرات بالاتری را کسب نموده اند. به طور شاخص نمره ی وسواس در دختران بالاترین نمره را دارا می باشد. همچنین میانگین نمرات آزمودنی های بومی در مقیاس های وسواس، روابط بین فردی، افسردگی و افکار پارانوئیدی بالا می باشد.

۲- در مقیاس روان پریشی (با توجه به $p=0/010$ و $df=1392$ و $t=2/578$) بیانگر وجود تفاوت معنی دار بین دانشجویان پسر و دختر است.

یافته‌ی قابل توجه آن است که ضریب کلی علایم مرضی در آزمودنی‌های غیربومی بالاتر از افراد بومی بود. (۰/۹۲۵۳ > ۱/۰۰۱۷). مقیاس‌های نه‌گانه SCL-90-R بیانگر عدم تفاوت معنی‌دار بین دانشجویان دختر و پسر در گروه‌های آموزشی مختلف در تمام مقیاس‌ها به استثناء مقیاس روان‌پریشی ($\alpha = ۰/۰۱$ و $t = ۲/۵۷۸$ و $df = ۱۳۹۲$) را نشان داد.

۳- یافته‌های تحقیق حاضر در خصوص تفاوت بین دانشجویان دختر و پسر بومی و غیربومی در باب ابتلا به اختلالات روانی، بیانگر آن است که آسیب‌پذیری دانشجویان غیربومی در ابتلا به اختلالات روانی در مقایسه با دانشجویان بومی بیشتر بوده است. این نتایج با تحقیق انجام شده بر روی دانشجویان دانشگاه تهران (کافی، بواله‌ری و پیروی ۱۳۷۲-۷۶) همخوانی دارد. در تحقیق دانشگاه تهران مقادیر t حاصل از تفاوت میانگین‌های دانشجویان سهمیه‌های مناطق و ایثارگران در ابعاد ۹ گانه آزمون در بدو ورود (سال ۱۳۷۲) به سطح معنی‌داری نرسید. ولی با گذشت زمان نمره‌ی کل دانشجویان شهرستانی افزایش یافته است.

۴- بررسی روند بهداشت روانی دانشجویان دانشکده‌ی علوم انسانی در طی سال‌های مطالعه با استفاده از تحلیل واریانس یکطرفه نشان داد که بین نمرات دانشجویان پسر در مقیاس خصومت - پرخاشگری با افزایش سال‌های تحصیل در دانشگاه بیشتر شده است [$F(۳ و ۵۵۷) = ۰/۳۶۶$ و $P > ۰/۰۲۲$] و در سایر مقیاس‌ها بین متغیر جنسیت مذکر و نمرات مقیاس تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

یافته‌های فوق‌نشان می‌دهد که در دانشجویان پسر رفتارهای حاکی از خصومت افزایش داشته است و این افزایش ممکن است نشانه‌ی اضطراب، رفتارهای وسواس‌گونه، افسردگی یا خشم باشد. همچنین نتایج تحلیل واریانس نشان داد که بین جنسیت مؤنث و نمرات مقیاس در طول چهار سال تحصیلی تفاوت معنی‌داری در تمام مقیاس‌ها به جز مقیاس جسمانی کردن وجود نداشت [$F(۳ و ۸۳۹) = ۳/۰۶۹$ ، $P > ۰/۰۲۷$]. یافته‌های مذکور در خصوص دانشجویان دختر نشان می‌دهد که با افزایش سال‌های تحصیل در دانشگاه میزان جسمانی کردن مسایل روانی افزایش می‌یابد. این یافته همگامی فشار عاطفی و بیماری جسمی را نشان می‌دهد.

منابع

- احمدی ابهری، علی (۱۳۷۵). بررسی سلامت روانی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران ورودی ۱۳۷۳ به منظور یافتن معیارهای احتمالی پیش‌بینی کننده عدم موفقیت تحصیلی. طرح پژوهشی مرکز مشاوره و راهنمایی دانشگاه علوم پزشکی تهران.
- باقری یزدی؛ بواله‌ری، جعفر؛ پیروی، حمید (۱۳۷۴). بررسی سلامت روانی دانشجویان ورودی سال تحصیلی ۷۳-۷۴ دانشگاه تهران. فصل‌نامه اندیشه و رفتار، سال اول، شماره ۴، ۳۹-۳۰.
- حسینی، علی اکبر (۱۳۶۶). بررسی برخی از ویژگی‌های پذیرفته‌شدگان دانشگاه شیراز در سال تحصیلی ۶۳-۱۳۶۲ و مقایسه نسبی آن با پذیرفته‌شدگان. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره دوم، شماره ۲، ۵۶-۲۹.
- خسروی، ز (۱۳۷۵). بررسی مشکلات و وضعیت روانی دانشجویان دانشگاه الزهرا، ماهنامه‌ی دانشجویان، وزارت درمان و آموزش پزشکی.
- خسروی، ز (۱۳۷۸). بررسی عوامل پیش‌بینی کننده‌ی موفقیت و شکست تحصیلی در دانشجویان دانشگاه الزهرا(س)، فصلنامه‌ی علمی - پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا «س»، سال نهم شماره ۳۱-۳۰، ۷۷-۴۴.
- کافی، م؛ بواله‌ری، ج؛ پیروی، ح (۱۳۷۳). بررسی وضع تحصیلی و سلامت روانی دانشجویان، پژوهش دفتر مشاوره‌ی دانشجویی دانشگاه تهران.
- کافی؛ سید موسی؛ بواله‌ری؛ پیروی، حمیدی (۱۳۷۸). خلاصه‌ی گزارش طرح پژوهشی مقایسه‌ی وضع تحصیلی و سلامت روانی دانشجویان دانشگاه تهران در بدو ورود و پس از سه سال. گزیده‌ی مقالات ششمین گردهمایی مسؤولان دفاتر مشاوره‌ی دانشجویی دانشگاه‌های سراسر کشور، دانشگاه یزد، آذر ۷۸.